

Bir Efe'nin Doğuşu

— ◆ —
Ekmel Tezel*

Beş büyük ticarî bankanın yöneticileri birleşme kararı almak üzere toplandıklarında mevduat paylarını yükseltmek için sadece birleşmenin yetip yetmeyeceğini tartışıyorlardı. Bir kısmı “evet, beş büyük bankanın birleşmesiyle oluşacak dev şirket insanlara daha çok güven verecektir ama, artık farklı bir şeyler de yapmanın zamanı geldi” fikrini özellikle vurguluyorlardı. Diğerleri ise, klasik bankacılığın, devlete borç vererek edinilen güvenli kârlılığın nimetlerini göz ardı etmemek gerektiğini söylüyor ve soruyorlardı; “farklı bir şey yapalım, ama ne? Daha onu bile bilmiyorsunuz...”

Tam bu ateşli tartışmaların arasında birden genç bir müdür yardımcısının sesi duyuldu: “kendi banknotumuzu çıkaralım... şey yani para basalım!” Herkes bir an sustu, dönüp baktı. Kimisinin yüzünde alaycı bir gülümseme belirmeye başlamıştı.

Kıdemli bir bankacı olduğu her hâlinden belli olan orta yaşlı biri, “saçmalamayalım lütfen, nihayetinde biz ciddî bankacılarız” diyerek başlamış tartışmaya son noktayı koymaya çalıştı.

Ama genç adam devam etti, yutkunarak: “hamiline yazılı seyahat çekleri çıkarabiliyorsak...”

* Serbest yazar.

Bu ani çıkış karşısında yüzlerde beliren soru işareti genç bankacıya beklediği fırsatı vermişti; cesaretini toplayıp devam etti:

“Bu banknotlar ya da seyahat çekleri, nasıl isterseniz öyle adlandırın, 0.1, 1, 5, ve 10 gram külçe altın karşılığı sabit değerde olsun. Her gün hem dolar hem euro hem de TL bazında değerini ilan ederiz. Hatta bozuk para olarak ta 1, 5, 10, 20 ve 50 miligramlık altın karşılığı olan bozuk paralar çıkarırız...”

Yaşlıca genel müdürlerden biri sordu: “İnsanlar niye senin çeklerini taşıyorlar ki?”

“Niçin taşınacaklar? Ceplerinde TL ya da dolar ile dolaştıklarında her an bir risk de taşıyorlar. Bu bir.” Hafif bir soluk aldı. Sonra devam etti:

“İkincisi, biz her şubemizde her an istedikleri paraya, dolara, euroya ya da TL’ye çevirmeyi vaat ve taahhüt ediyoruz. Üçüncüsü, alım satım farkını da sıfırda tutarız. Yani dolar ve euroya karşı bir avantajımız olur.”

“Dördüncüsü, alışverişte bizim çekler kullanıldığında, hem alıcı hem de satıcı her zaman nerdeyse sabit bir rakam göreceklelerinden güven de duyacaklardır.”

“Beşincisi, ilk etapta piyasaya belli bir miktarı zorunlu olarak sürmediğimiz için, eğer talep olursa, karşılığında altın stoğumuzu arttırarak basmaya devam ederiz. Yani karşılığı altın olduğu kadar basacağımızı taahhüt edeceğimizden, insanlar şunu bilirler ki, biz elimizdeki bir kuruş fazlasını piyasaya sürmemişiz. Yani karşılığı olmayan tek bir banknot ya da çek dahi yok...”

Yaşlı müdür ısrarla sordu: “Peki, mevzuat ne olacak?”

“Bu yasal terimle “hamiline yazılı seyahat çeki” olarak sunulacak. Biz bunu taklit edilemez şekilde, özel bir banknot matbaasında çok ucuza bastırabiliriz. Yani bu çekler, tedavülde dolaşabilecek, bir nevi para birimi olarak. Tabii banka genel müdürü ve yönetim kurulu başkanı da üzerine imzaladıktan sonra... Bize sadece zamanla bu çekin piyasadaki payının artışı izlemekten başka bir şey kalmıyor.”

“Yahu amacımız ne peki? Niçin böyle bir piyasaya girmek isteyelim ki?” diye atıldı orta yaşlı bir başkası...

Genç bankacı zafer kazanmış bir kumandan edasıyla cevapladı: “Çok yerinde bir soru sordunuz. Sanırım amacımız çok basit: Para kazanmak.

Piyasa

Bunun için de insanlara biz “güven” satacağız. Onlar da bize karşılığında faizsiz kredi vermiş olacaklar...Bence adil bir ticaret.”

“İlginç, bari bir adı da olsun şu senin çeklerin!” diyerek güldü yaşlı müdür.

“Efendim müsaade ederseniz onu da önermek isterim, ben Aydın'lıyım, yani Efe'ler diyarından. Onun için bizim çeklerin adının, daha piyasaya çıkarken EFE olmasını öneriyorum. Daha doğrusu birimiz EFE olacak; 1 Efe, 50 Efe gibi.”

“Evet, ancak bu çeklerle topladığımız mevduat, vadesiz mevduat olacak ki, çok oynak olur.”

“Başlangıçta evet, ama piyasada güven oluştuktan sonra, Efe'nin piyasa payı arttıkça dalgalanmalar çok sert olmayacaktır. Üstelik, biz karşılığında altın bulundurdukça, piyasada genel bir stabilite de sağlamış olacağız...”

“Yani sorun tutununcaya kadar?”

“Evet, sadece bir kaç yıl. Sonra sanırım, piyasa bizi daha çok Efe'yi tedavüle sokmaya zorlayacaktır. Ne dersiniz?”

Bu toplantıdan 6 ay sonra o büyük banka piyasaya efe birimli seyahat çeklerini çıkarır.

Önceleri piyasada umursamazlıkla karşılanır. Merkez Bankası bu çeklerin yasadışı olup olmadığını araştırır. Piyasada çok ta tutulmayacağını da düşünerek bu uygulamanın üzerine fazla gitmezler. Onlar harıl harıl TL basmakla meşguldür zaten...

İlk yıl sonunda piyasada %2 gibi çok küçük bir payı olan efe'nin, Hükümetin tarıma, ihracata ve bazı endüstrilere teşvik yağdırması sayesinde değeri giderek düşen TL karşısında, sağlam bir alternatif olarak kaldığı için, giderek pazar payı artmaya başlar. İkinci yılın sonuna doğru artık payı %10' yaklaşmıştı ki, rakip bankalar da bir konsorsiyum oluşturup benzer bir çek çıkarırlar: Ata.

Bu arada Merkez Bankası bürokratları hâlâ TL'den sıfır atmaya tartışmaya devam etmektedir...

1 efe=0.1 gram altın kuralı sayesinde ikinci yıl sonunda efe'nin dola-

ra ve euroya karşı da güvenilirliği artmaya başlar. Nihayetinde Amerikan ve Avrupa merkez bankaları da karşılıksız para basmaya devam etmektedirler. 5. yıla girildiğinde TL'nin alışverişlerdeki payı %25'e düşmüştür. Efe piyasasının %65'ini kontrol eder hale gelmişlerdir ki, o yıl hükümet vergileri beyan edilen para birimi üzerinden toplayacağını ilan etmek zorunda kalır.

Aynı günlerde çalışanlar da artık ücretlerini Efe olarak isterler, hükümet kabul etmek zorunda kalır.

Merkez Bankası, bir yıl sonra büyük bir holdinge satılır. Onlar TL'nin sıfırlarını atıp, 1 TL = 1 Efe (0.1 gram altın) garantisi vererek piyasaya yeniden sürerler. Üstelik 2 yıl sabit değer taahhüt ederler. İstenildiği an TL, efeye, ataya, dolara ya da euroya çevrilebilecektir.

Komisyon alınmadan hem de...

Efe ise dolar karşısında değerlenmiş ve bir dengeye oturmuştur. Efe, artık Orta Doğu'da en güvenilir para birimi olarak kabul edilmektedir.

Bu hikâye F. A. von Hayek ve M. Rothbard'ın bazı makalelerinden esinlenilerek yazılmıştır. Gerçek olaylarla ve kişilerle benzerliği sadece bir tesadüften ibarettir.